

Asia: D6L56D3-22

Kansallinen raportti - YK:n ihmisoikeusneuvoston yleismaailmallisen määräaikaistarkastelun (UPR) neljäs tarkastelukierros

Lausunnonantajan lausunto

1. Miten edellisen UPR-tarkastelun suositusten täytäntöönpano on onnistunut ja mitä täytäntöönpanotoimia olisi hyvä raportissa tuoda esille?

Väestöliitto kiittää mahdollisuudesta lausua 4. UPR-kierroksen kansallisen raportin luonnoksesta.

Käsityksemme mukaan Suomi on aktiivisesti edistänyt ihmisoikeuksien toteutumista sekä kehittämällä ihmisoikeusinstituutioita ja ihmisoikeuspolitiikan koordinoitua että eri alojen sisällöllistä lainsäädäntöä ja sen toimeenpanoa. Useilla raportin kattamilla alueilla on edistytty. Toisaalta joiltakin osin säädösvalmistelu on viivästynyt ja haasteita on lainsäädännön täysimittaisessa toimeenpanossa.

Väestöliitto seuraa erityisesti yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä lasten ja perheeseen liittyviä sekä seksuaalioikeuksia.

Lainsäädäntöön sisältyvien oikeuksien käytännön toteutumiseen vaikuttaa merkittävästi yhteiskunnan eri toimijoiden tieto ja ymmärrys ihmisoikeuksista ja asenteet oikeuksien toteuttamiseen. Esimerkkinä voi mainita syrjinnän ehkäisemisen työhönotossa, jossa päätökset tekee viime kädessä yksittäinen työnantaja.

Monipuolinen ja saavutettava tiedottaminen ihmisoikeuksista ja motivoiminen ihmisoikeuksien kunnioittamiseen ja edistämiseen eli ihmisoikeuskasvatus eri ikävaiheissa ja elämäntilanteissa ja eri toimijoille on keskeistä oikeuksien käytännön toteutumiselle. Raportissa on hyvä tuoda esiin, missä määrin tätä on kehitetty eteenpäin.

Raportissa kannattaisi tuoda esiin myös kansalaisyhteiskunnan merkityksen yksilöiden oikeuksiin pääsemisen tukena. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan järjestöt saavat valtiolta avustuksia ja niiden turvin antavat neuvontaa esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja toimeentuloturvaan koskevien palvelujen ja etuuksien hakemisessa ja myös neuvovat kantelujen tai valitusten laadinnassa. Kokonaisuutena järjestöjen yleishyödyllinen toiminta vahvistaa haavoittuvien ryhmien osallisuutta yhteiskunnassa. Nämä järjestöt tulisi perinteisten ihmisoikeusjärjestöjen ohella tunnistaa

ihmisoikeuspuolustajiksi. Lisätietoja järjestötoiminnan volyymistä saa esim. sosiaali- ja terveystieteiden kattojärjestö SOSTE ry:stä.

2. Mitkä ovat sellaisia yleisempiä ihmisoikeuksiin liittyviä teemoja, joissa Suomi on onnistunut tai jotka kaipaavat lisähuomiota?

Lakien ja toimivallan rajausten arviointia, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Tasa-arvovaltuutetun tehtävänä on valvoa ”naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain noudattamista ja erityisesti syrjintäkiellon ja syrjivän ilmoittelun kiellon noudattamista.” Syrjintä seksuaalisen suuntautumisen perusteella on kielletty yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014). Sukupuolivähemmistöjen syrjintäsuojasta on säädetty tasa-arvolaisissa (609/1986).

Tasa-arvovaltuutetulla pitäisi olla toimivalta käsitellä syrjintätapauksissa myös risteävän syrjinnän tilanteita silloin, kun sukupuoli (tai sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu) on syrjintäperusteena mukana. Vaikka sukupuoli altistaakin itsessään monenlaiselle syrjinnälle, kuten raskaus syrjinnälle, on monissa tilanteissa tärkeää huomioida sukupuolen kanssa risteävien muiden syrjintäperusteiden merkitys, jotka nousevat hyvin usein tapauksissa esiin. Olisi siis tarpeen arvioida tätä lakien ja viranomaisten toimivallan rajausta uudelleen (ks. Tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022, K 1/2022 vp, s. 21-23).

Yhtenä vaihtoehtona Väestöliitto on jo aiemmissa kannanotoissaan esittänyt harkittavaksi tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain yhdistämistä.

Joka tapauksessa tulisi ottaa arviotavaksi ainakin tasa-arvolain nimi ja tarkoitus. Tässä ajassa tarvittaisiin konkreettinen muutos, jossa lain nimessä ja määrittelyssä korostetaan eri sukupuolia: laki sukupuolten välisestä tasa-arvosta.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt

Väestöliitto kiirehtii translain uudistamista ja painottaa, että lainsäädännössä tulee lapsen edun periaatteen mukaisesti huomioida myös alaikäisten mahdollisuus vahvistaa sukupuolensa. Alaikäiset huomioiva laki tarjoaisi monelle mahdollisuuden tulla kohdatuksi omaksi koetussa oikeudellisessa sukupuolella, kuitenkin pakottamatta ketään tähän ratkaisuun ja jättäen mahdollisuuden avoimeksi muuttaa mieltään, mikäli ratkaisu osoittautuukin vääräksi.

Väestöliitto pitää tärkeänä intersukupuolisten lasten aseman ja fyysisen koskemattomuuden turvaamista. On myönteistä, että kansallisessa lapsistrategiassa luodaan terveydenhuollon ammattilaisille valtakunnallinen hyvien käytäntöjen ohjeistus perheille, joille kerrotaan lapsen intersukupuolisuudesta. Tämän lisäksi intersukupuolisten lasten yhdenvertaisuus asuinpaikasta riippumatta sekä koskemattomuuden ja itsemääräämisoikeuden vahvistaminen edellyttää myös lainsäädäntöä.

Seksuaaliväkivallan vastainen työ

Myönteisenä kehityksenä Väestöliitto haluaa tuoda esiin, että Suomen ensimmäinen toimeenpanosuunnitelma 0-17-vuotiaisiin lapsiin ja nuoriin kohdistuvan seksuaaliväkivallan vastaisen Lanzaroten sopimuksen (SopS 87-88/2021) toimeenpanosta valmistui alkuvuodesta 2022. Valmistelutyössä on toimittu laajassa yhteistyössä eri toimijoiden ja kansallisen lapsistrategiatyön kanssa sekä tehty osallisuuspilotointia nuorten kanssa.

Suunnitelmassa on huomioitu jo meneillään oleva, muu aiheeseen liittyvä keskeinen kansallinen työ, kuten Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelma ja nk. Istanbulin sopimuksen toimeenpano ja pyritty välttämään päällekkäisyyttä näihin. Toimeenpanosuunnitelmaan sisältyy yhteensä 33 toimenpidettä, jotka on jaettu kolmen teeman alle: väkivallan ennaltaehkäisy, lasten suojelu väkivallalta sekä kansallisen ja kansainvälisen yhteistoiminnan edistäminen seksuaalista riistoa ja seksuaaliväkivaltaa vastaan. Suunnitelmassa on kiinnitetty huomiota ennaltaehkäisyyn kaikissa tilanteissa ja pyritty vaalimaan toivoa, jota on olemassa vaikealta tuntuvisakin tilanteissa.

Toimeenpano tapahtuu vuosien 2022–2025 aikana. Suunnitelman toimenpiteet on pyritty laatimaan sellaisiksi, että niihin voisivat eri toimijat liittyä joko omilla toimillaan tai kumppanuudessa muiden kanssa. Toimeenpanosuunnitelman laatinut monialainen työryhmä jatkaa toimintaansa toimeenpanon seurannan työryhmänä. (Lähde: Lanzaroten sopimus. Kansallinen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2022:8 Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö. Tekijä/t Lanzaroten sopimuksen toimeenpanon työryhmä. Toimittajat Marjo Malja ja Martta October).

Väestöliitto korostaa, että toimeenpano-ohjelman vaatimat resurssit tulee turvata. Tälläkin alueella on tärkeää hahmottaa ennalta ehkäisevät, hyvinvointia ja terveyttä vahvistavat toimet, kuten lasten ja nuorten kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen tärkeys, mukaan lukien pienten lasten ikätasoinen kehotunne- ja turvataitokasvatus.

Raskaus- ja perhevapaasyrjintä, imetyksen suoja

Väestöliiton mielestä on tärkeää edelleen jatkaa toimia raskaus- ja perhevapaasyrjinnän kitkemiseksi. Kuten tasa-arvovaltuutetun kertomuksessa (K 1/2022 vp Tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022) todetaan, syrjintä raskauden ja perhevapaiden perusteella tapahtuu käytännössä määräaikaisten työsuhteiden keston ja jatkumisen rajoittamisena, ongelmina työhön paluussa perhevapaan jälkeen, työhönotossa, koeaikapurkuina ja irtisanomisina sekä palkkauksessa ja muissa palvelussuhteen ehdoissa. Esimerkiksi tulospalkkiojärjestelmissä on ollut ehtoja, jotka asettavat työntekijät perhevapaiden perusteella eri asemaan. Näihin epäkohtiin on välittömästi puututtava esimerkiksi kieltämällä määräaikaisen työsopimuksen uusimatta jättämisen raskauden tai perhevapaan tilanteessa tai määräaikaisen sopimuksen solmimisen vain perhevapaan alkuun saakka.

Perhevapaauudistuksen voimaan tultua on seurattava tarkkaan uudistuksen vaikutuksia erilaisille perheille ja monimuotoisille tavoille toteuttaa vanhemmuutta, työn ja perhe-elämän yhteensovittamista ja perheen elättämistä. Lisäksi on tarkasteltava, onko uudistuksessa olemassa riski, että synnyttäneen äidin toipumiselle ja syntyneen vauvan varhaisille kuukausille on uudessa laissa annettu liian vähän konkreettista painoarvoa (s. 51). Myös tasa-arvovaltuutettu ehdotti aiemmin raskausrahakauden pidentämistä synnytyksen jälkeiselle ajalle, mutta siihen ei silloin katsottu olevan tarvetta.

Vaikka Suomi ei ole ratifioinut ILO:n äitiyssuojelun uudistamista koskevaa yleissopimusta nro 183, on tärkeää huomata, että siinä synnytyksen jälkeinen nk. pakollinen loma on vähintään kuusi viikkoa. Uudessa voimaantulevassa perhevapaajärjestelmässä Suomessa vanhempainvapaakausi alkaa heti sen jälkeen, kun 40 päivän raskausrahakausi päättyy. Raskausrahaa aletaan maksaa aikaisintaan 30 päivää ja viimeistään 15 päivää ennen laskettua synnytysaikaa (ks. s. 50-52). Väestöliitto esittää nyt perhevapaauudistuksen jälkeen uudelleen harkittavaksi ILO:n sopimuksen ratifioimista.

Perheenyhdistäminen

Perheside on työn ohella merkittävin peruste muuttaa Suomeen. Kuitenkin koko (ydin)perheen saaminen maahan on usein vaikeaa. Toimeentuloedellytys työssä käyvälle perheenyhdistäjälle on asetettu niin korkeaksi, että matalammin palkatuilla aloilla kokopäivätyötä tekevänkin on vaikeaa täyttää edellytystä. Väestöliitto pitää tärkeänä, että vanhempien ja lasten mahdollisuutta elää yhdessä ja saada tällä tavoin perhe-elämän suojaa helpotetaan maahanmuuton tilanteissa.

Lapsen oikeuksien vahvistaminen

Kansallisen lapsistrategian ja sen toimeenpanosuunnitelman valmistuminen on tärkeä askel lapsen oikeuksien vahvistamisessa. Valtioneuvoston yhteyteen tarvitaan pysyvä toimintayksikkö, jonka vastuulla on edistää lapsenoikeusperustaisen hallinnon vahvistamista (lapsistrategia ja sen toimeenpanosuunnitelmat, lapsivaikutusten arvioinnin edistäminen ja koulutus, lapsibudjetoinnin edistäminen, lasten osallistuminen ja mielipiteiden selvittäminen sekä huomiointi myös valtionhallinnossa). Sukupuolten tasa-arvoa edistävä tasa-arvoyksikkö toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä, ja samatapainen tarvitaan myös lapsen oikeuksiin.

Lapsistrategian ja sen toimeenpanon jatkuvuus yli hallituskausien on varmistettava ja ankkuroitava työ osaksi hallinnon jatkuvaa toimintaa. Lapsistrategia on saatava jalkautumaan myös kuntien ja hyvinvointialueiden tasolle ja niin, että se tosiasiallisesti valtavirtaistetaan valtioneuvoston työssä. On myös tarpeen varoa, ettei se jää liiaksi hallinnollis-juridiseksi välineeksi, jonka konkreettiset vaikutukset lasten ja perheiden hyvinvointiin ovat vähäiset.

Monimuotoisten lapsiperheiden toimeentulon ja palveluiden turvaaminen

Lapsistrategiassa on tunnistettu köyhyyden vahingoittava merkitys lapsille ja tarve huomioida erilaiset perhemuodot.

Strategiassa sitoudutaan vähentämään lapsiperheköyhyyttä määrätietoisin toimin läpi yhteiskunnan. Lapsiperheiden riittävän toimeentulon varmistaminen ja lapsiperheköyhyyden vähentäminen nostetaan painopisteiksi sosiaaliturvan kehittämisessä.

Huomioidaan perheiden ja perhemuotojen moninaisuus erilaisissa suoraan tai välillisesti perheille suunnattavissa tukimuodoissa. Perheille suunnattavaa tukea kehitetään huomioimaan pikkulapsivaiheen tarpeiden lisäksi nykyistä paremmin myös muu lapsuusaika. (Lähde: Kansallinen lapsistrategia. Komiteamietintö. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8. Julkaisija Valtioneuvosto. Yhteisötekijä Kansallisen lapsistrategian parlamentaarinen komitea).

Väestöliitto pitää tärkeänä, että lapsiperheiden köyhyyttä vähentäviä toimia valmistellaan ja toimeenpannaan mahdollisimman pian, vaikka pidemmän ajan ratkaisut ovat edelleen valmisteilla sosiaaliturvakomiteassa. Samalla perheiden moninaisuuden huomioimista eri etuuksia ja palveluja koskevissa laeissa tulee viedä tehokkaasti eteenpäin.

Kehitysyhteistyömäärärahojen taso ja kohdennus

Suomen tulee kantaa globaali vastuunsa ja pidettävä kiinni sitoumuksestaan ja nostaa kehitysyhteistyörahoituksensa 0,7 prosenttiin bruttokansantulosta.

Lisäksi Suomen tulee kansainvälisten sitoumustensa mukaisesti ohjata vähintään 0,2 prosentin osuus bruttokansantulosta vähiten kehittyneille maille. Samalla on pidettävä huoli siitä, että rahoitus tavoittaa kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevat ihmiset.

Sukupuolinäkökulman vahvistamiseksi kehitysyhteistyössä Suomi on myös sitoutunut tavoittelemaan vaiheittain EU:n linjauksen mukaisesti sitä, että uusista kehitysyhteistyöhankkeista 85 prosenttia sisältää sukupuolten välistä tasa-arvoa edistäviä tavoitteita sekä sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamista kaikessa kehitysyhteistyössä. Myös tästä linjauksesta on tärkeää pitää kiinni.

3. Vapaamuotoiset kommentit (esimerkiksi raporttiluonnoksesta)

--

Koivuranta Eija
Väestöliitto ry